Kitap kapakları konusunda bir söyleşi

Grafikerler Meslek Kuruluşu'nun düzenlediği "Kitap Kapakları" sergisi büyük bir ilgi gördü. Geçen sayımızda, Arslan Kaynardağ'ın "Dünden Bugüne Kitap Kapaklarımız" konulu incelemesiyle, grafikerler arasında yapmış olduğumuz soruşturmaya gelen yanıtları yayımlamıştık.

Tüm bunlar bitmez da bu yılki Abdi İpekçi Ödülü'yle ilgiliydi. Çünkü 1983 Abdi İpekçi Ödülü'nün konusu kitap kapakları. (Bu konudaki ayrıntılı bilgiyi yan sayfamızda bulacaksınız.)

Her şeye karşı gelişen yayıncılığımızın önemli bir öğesini oluşturuyor kitap kapakları. Dolayısıyle, yalnız yayınevlerini ve yazarları değil, kitabevlerini, okurları da yakından ilgilendiriyor.

Bu ilginin niteliğini bir ölçüde saptamak için, bir yazar, bir grafiker, bir yayımcı, bir kitapçı ve bir okuru "kapalı bir oturumda" bir araya getirdik. Bu konuşmanın geniş bir özetini aşağıda sunuyoruz.

— Dilerseniz, konuya, kitap kapaklarının türlerini sıralamakla başlayalım.

— Kaç tür kitap kapağı var ki?

— Çok kapakların var.

— Ülkemizde hemen hemen yalnız sanat kitaplarıyla, ansiklopediler için yapılıyor bu kapaklar.

— Bir de süslümona lüks kitaplar için.

— Ama onlar genellikle ceketli.

— Cekетler de kitap kapağı türüne girmiyor mu?

— Giriyor. Resimli, renkli kapak türlerine. Ama cildi, cekетinden çıkarıp tek başına bir tür olarak ele almak gerek.

— Sonra, resimsiz, renksiz (ya da az renkli) kapak letterli sürekli aynı yazı karakterinden oluşan kitap kapakları var. Daha çok belli dizilerin kitapları bunlar.

— Gerçek Yayınevinin "100 Soruda" dizisinin kapakları gibi.

— Sonra resimli ve az (iki) renkli kitap kapakları var. Kanımca bunları da, çok renkli resimli kapaklardan ayrı değerlendirmek gerekir.

— Siz bu türlerden hangilerini yeğliyorsunuz?

— Doğrusu ben yazar olarak yalın kapaklardan hoşlanıyorum. Ama okuyorsunuz, eğilimi... Hem çok, albenili kapakları doğruyumuş.

— Bunu doğrulayacak istatistik bilgiler var mı elimizde?

— Yayımcılıkla ilgili doğru dürüst hiçbir istatistik bilgi yok elimizde. Bu konuda yapılmış bir araştırma da yok. Ama belki kitapçı dostumuz, deneyimlerinden yola çıkarak yanıtlayabilir sorumuzu.

— Hay hay. Hemen belirteyim ki, renkli albenili kapaklı kitaplar daha çok satıyor diye bir şey söylemek mümkün değil. En çok satılan kitapların tümünün kapakları çok renkli, resimli ve parlak, doğru. Ama bunlar, bilisyonsuz, piyasa romanları. En çok bunları satıyoruz. Şimdi bu romanları albenisiz bir kapak içinde sunun, elbet satmaz. Ama bu demek değildir ki, bir şiir kitabını böylesi bir kapak içinde sunarsanız daha çok satar.

— Yani bir şiir kitabı, sıradan, zevksiz bir kapakla da çıksa, çok özenli bir kapakla da çıksa aynı ilgiyi görür. Bunu mu demek istiyorsunuz?

— Evet, efendim, bunu demek istiyorum.

— Hayır, katiyyen katılmıyorum bu görüşe. Güzel bir kapak okuyucuyu daha çok celbeder.

— Daha çok okuyucu mu celbeder dediniz?

devamı

Sadık Karamustafa

Yardaer Altıntaş

Reha Yalınızak

Sungu Çapan

— Bir anlamda evet.

— Şimdi, izin verirseniz, bir sanatçı olarak, ilkin şu "güzel kapak" sözlerine bir açıklık getireyim. Nedir "güzel kapak"? Yalnız albenisi olan, yani cekici, göz okşayıcı kapak mıdır? Hiç sanmıyorum. Kitap kapağının işlevsel bir niteliği olmalıdır. Güzellikle işlevsellik birleştirildiğinde bir anlamı vardır kitap kapağının.

— Yalın, her biri birbirinin aynı, bu anlamda da tekdüze kitap kapaklarına baktığımızda bunları nasıl niteleyeceğiz peki? İşlevsel mi, güzel mi, yoksa ikisi birden, başarılı olarak mı?

— Sanırım burda grafik düzenleme ya da yaratıcılık ikinci plandadır. Kuşkusuz bir işlevi vardır bu tür kapakların: Bir yayınevinin, bir dizinin simgeselliğ. Okuyucu, bu kapağı diğerlerinden kolaylıkla ayırır. Yayınevinin imajını yansıtan bu kapaklar, okuyucuya bir tür mesaj ulaştırır. Yayınevinin ya da dizinin mesajını: "Benim yayımladığım bir kitaptır bu. Güvenebilirsiniz."

— Bu tür kitap kapaklarına bir örnek verebilir misiniz?

— Birçok örnek verilebilir. Örneğin, bizim rahmetli "klasikler" dizimiz. Beyaz mat kurton kapak. Çerçeve. Yazar ve kitap adları aynı harf karakterinde ve aynı renkte: Siyah. Fransa'nın ünlü Gallimard Yayınevi'nin ünlü beyaz dizisi: Krem rengi kapak kartonu üzerine, ayrı istif, aynı yazı karakteri. Yazar adı siyah, kitap adı kırmızı.

— Sizce bu tür tek düze kapaklar, gerçekten okuyucuya, o, sözünü ettiğiniz mesajı, "Benim yayımladığım bir kitaptır bu. Güvenebilirsinis"i ulaştırıyor mu?

— Amacı budur. Gençliğimizde, klasikler dizisinde yayımlanan her kitabı güvenerek alırdık.

— Budala'nın yanında Mesnevi; Tolstoy'un yanında Hayyam, öyle mi?

— Evet.

— Grafiker gözüyle baktığımda sunu söyleyebilirim: Bu tür kapaklar, yayınevinin ya da bir dizinin imajını veriz, elinize aldığınız kitabın imajını değil. Örneğin, elinize aldığınız kitabın yazarını tanımıyorsanız, bu kapak, Klasikler dizisinde çıkmış olmasının ya da Gallimard tarafından yayımlanmış olmasının dışında bir mesaj ulaştırmaz size. Dolayısıyle, elinizdeki kitapla doğrudan doğruya ilişkisi olmayan bir mesajdır bu.

— Bir grafiker elinden çıkmadığı için mi?

— Hayır, o kapak da bir grafikerin elinden çıkmıştır. Ama belli bir kitap için düşünülmemiştir. Adeta bir yazarın adeta bir kitabı için yapılmıştır. Sonra da her çıkan kitaba giydirilmiştir.

— Hazır giyim gibi mi?

— O bile değil. Hazır giyimde beden ölçüleri vardır. Bu tür kapaklarda bu ölçü de yoktur.

— Siz ısmarlama giysiden mi yanasınız?

— Kitap kapakları konusunda evet. Her kitabın ayrı bir kapağı olmalı. Ayrı bir harf karakteri. Ayrı bir istifi. Gerektiğinde illüstrasyonu...

— Yayınevlerinin tümü niçin bu yolu izlemiyorlar sizce?

— Her şeyden önce kolaylarına geldiği ve bu tür kapaklar daha ucuza mal olduğu için.

— Bir başka nedeni daha olmalı: Diğer yayınlar arasında yitip gitmemek, sürekliliği sağlamak.

— Niçin? Renk, illüstrasyon bu sürekliliği önlemez ki.

— Ama okurun dikkatini dağıtabilir?

— Tam tersine dikkatini çeker.

— Bir kitap üzerine belki. Ama tüm yayınları üzerinde kesinlikle hayır.

— Hem çok renkli, hem resimli öyle diziler var ki, kapaklarının düzenlenmesindeki ustalık onları birleştiriyor. Dizi niteliğini kesinlikle bozmuyor. Örneğin İngilizlerin Penguen dizisi. Ya da Fransızların Livre de Poche'u, 10X18 dizisi.

— İşte kolaylıkla artırılabilecek birkaç örnek.

— Verdiğiniz örnekler, hep cep kitapları.

— Evet. Şöyle: Ancak bir yayımcı olarak, cep kitapları olgusu ile kitap kapaklarındaki değişikliğin tarihsel süreci birbirine çok bağlı.

— Çok renkli ve resimli kitap kapaklarının cep kitaplarıyla bağladığını söyleyecek değilsiniz umarım.

— Hemen hemen. Çünkü cep kitabı 1960'lerde, yayımcılık dünyasında bir devrim yaratmıştır. Okuyucu, soğuk, albenisi olmayan kapaklar yerine, resimli, renkli, daha küçük boyda, çok daha ucuz, istenirse okunup atılacak bir kitap modeliyle karşılaştı.

— Tüketim toplumunun...

— Neyin metası olduğunu bilmiyorum. Bildiğim kitap tüketilmez, okunur. Daha çok satılması ülkedilmesi anlamına gelmez. Bu bir. İkincisi, boyu, bosu, ucuzluğu ve kapağının çekiciliği ile, birçok kitap, özellikle romanlar, yüzbinlerce, milyonlarca okura ulaştı Batı ülkelerinde. Örneğin Fransa'da Camus'nün Veba'sının dilli, cildsiz, ilika, resimli cepli baskıları vardır. Dolayısıyla çeşitli fiyatları. Ve toplam 4 milyon adet satan bu kitabın kaç cep baskısı olarak satılmıştır bilyor musunuz? 2,5 milyonu. Proust cep kitabı olarak yayımlandığında, kırk yılda sattığından daha fazlasını iki yıl içinde sattırmıştır.

— Ucuzluğundan olmasın?

— Kuşkusuz ucuzluğun büyük payı var. Ama cep kitabının, ucuzlukla birlikte okunuşu bir ihtiyaç durumuna getirmesi gibi bir gerçek de var karşımızda.

— İyi ama bütün bunların, kapaklarla ne ilgisi var?

— Şu ilgisi var ki, cep kitabını, aynı fiyata, düz bir kapakla renksiz, sıradan bir dizinin imajı ile, resimsiz olarak sürseydiniz piyasa, aynı sonuca ulaşılamazdı.

— Kuşkusuz. Bir kitap kapağı, bir şiir, bir öykü, bir roman, bir dendyi doğuramaz.

— Oysa tüm bu sayduklarınız bir kitap kapağını doğurabilir.

— Evet.

— Unuttuğunuz ya da bilmediğiniz bir şey var: Kapakların maliyeti?

Örneğin kitabının kapağını çok renkli, resimli, albenili isteyen yazar, bu isteğinin her kitap başına 20 ile 30 lira arasında bir maliyeti olduğunu bilmez. Eğer kitabın fiyatı 400 ile 500 lira arasında ise, kapak maliyeti, dağıtacı yündesi düştükten sonra, satış fiyatının yüzde onu kadar tutar ki, bunu normal karşılamak gerekir. Ama, 150 liraya satılan bir kitap söz konusu olduğunda, kapak giderl değişmeyeceği için, toplam satış fiyatının yüzde yirmibeşini bulur ki, bunun altından kalkılmaz.

— İşin muhasebesini yaptık. Şimdi gelelim yaratıcılığa. Sayın grafikerimiz, bir yazar olarak, benim size şöyle bir sorum var: Kitap kapağı olayını nasıl ele alıyorsunuz?

— Şahsen mi, genel olarak mı?

— İlkin genel olarak, sonra şahsen.

— Sayın yazar, ilkin hemen belirteyim ki, hayatımda ilk kez böylesi bir toplantıya katılıyo-

Aydın Erkmen

rum. Daha açık bir deyişle, uğraşımla ilgili kişiler, yazar, yayımcı, kitapçı ve okurla ilk kez bir araya oluyorum. Çünkü genellikle bize bir kitap kapağı siparişi verilir. Bu siparişe eşlik eden bilgiler şunlardır: Bir, kitabın boyutları. İki, yazarın adı. Üç, kitabın adı. Dört, arka kapak için not. Bu sonuncusu her zaman verilmeyebilir. Verildiğinde, bu nottan esinlenmeye çalışırız. Bir de tabii birikimimizden.

— Hangi birikimden?

— Edebiyat birikimimizden tabii... Yazarı ya da şairi tanıyor muyuz? Nasıl bir sanat anlayışı var? Bir resimleme sözkonusu olduğunda onun dünyasına uygun düşecek midir bu? Vb.

— Gerçekten bunları düşünür müsünüz? Yoksa sizi yalnız doldurmak zorunda olduğunuz bir kitap kapağının boşluğu mudur ilgilendiren?

— Düşünen grafikçi de vardır, düşünmeyen de. Ama her ikisini de o sözünü ettiğiniz, doldurulması gereken boşluk ilgilendirir.

— Bu boşluğu doldurmak, yoksa var etmek midir, yoksa sözcüklerde gizli olanı görünür kılmak mıdır?

— Doğrusu, bu soruyu, okurun değil de, yazarın ya da yayımcının sormasını beklerdim. Yazar, kuşkusuz kendi yapıtının bir parçası olarak görür kitabın kapağını. Hatta çoğu kez, kapağından hoşlandığında, onu kendinin yaratığını bile sanabilir. Oysa, bilincli, daha doğrusu kültürlü, hiç değilse okuryazar bir grafiker, grafik yaratının, soyutlama değil,

Bülent Erkmen

Ayhan Erer

somutlama olduğunu bilir. Öyle çalışır. Burda, "somutlama" sözcüğünü görünür kılmakla eş anlamlı kullanıyorum.

— Görünür kılmakta resimlemenin, illustrasyonun yeri nedir?

— Kimi kitaplar vardır ki, bir biçimde, nic hiç değilse kapağını resimleyerek, derin anlamını dışa vurabilir, okuyucunun o kitaba daha çekici girmesini sağlayabilir. Verildiğinde, bu nottan esinlenmeye çalışırız. Bir de tabii birikimimizden.

— Hangi birikimden?

— Edebiyat birikimimizden tabii... Yazarı ya da şairi tanıyor muyuz? Nasıl bir sanat anlayışı var? Bir resimleme sözkonusu olduğunda onun dünyasına uygun düşecek midir bu? Vb.

— Gerçekten bunları düşünür müsünüz? Yoksa sizi yalnız doldurmak zorunda olduğunuz bir kitap kapağının boşluğu mudur ilgilendiren?

— Düşünen grafikçi de vardır, düşünmeyen de. Ama her ikisini de o sözünü ettiğiniz, doldurulması gereken boşluk ilgilendirir.

— Bu boşluğu doldurmak, yoksa var etmek midir, yoksa sözcüklerde gizli olanı görünür kılmak mıdır?

— Doğrusu, bu soruyu, okurun değil de, yazarın ya da yayımcının sormasını beklerdim. Yazar, kuşkusuz kendi yapıtının bir parçası olarak görür kitabın kapağını. Hatta çoğu kez, kapağından hoşlandığında, onu kendinin yaratığını bile sanabilir. Oysa, bilincli, daha doğrusu kültürlü, hiç değilse okuryazar bir grafiker, grafik yaratının, soyutlama değil, somutlama olduğunu bilir. Öyle çalışır. Burda, "somutlama" sözcüğünü görünür kılmakla eş anlamlı kullanıyorum.

— Görünür kılmakta resimlemenin, illustrasyonun yeri nedir?

— Kimi kitaplar vardır ki, bir biçimde, nic hiç değilse kapağını resimleyerek, derin anlamını dışa vurabilir, okuyucunun o kitaba daha çekici girmesini sağlayabilir. Verildiğinde, bu nottan esinlenmeye çalışırız. Bir de tabii birikimimizden.

— Hangi birikimden?

— Edebiyat birikimimizden tabii... Yazarı ya da şairi tanıyor muyuz? Nasıl bir sanat anlayışı var? Bir resimleme sözkonusu olduğunda onun dünyasına uygun düşecek midir bu? Vb.

— Gerçekten bunları düşünür müsünüz? Yoksa sizi yalnız doldurmak zorunda olduğunuz bir kitap kapağının boşluğu mudur ilgilendiren?

— Düşünen grafikçi de vardır, düşünmeyen de. Ama her ikisini de o sözünü ettiğiniz, doldurulması gereken boşluk ilgilendirir.

— Bu boşluğu doldurmak, yoksa var etmek midir, yoksa sözcüklerde gizli olanı görünür kılmak mıdır?

— Doğrusu, bu soruyu, okurun değil de, yazarın ya da yayımcının sormasını beklerdim. Yazar, kuşkusuz kendi yapıtının bir parçası olarak görür kitabın kapağını. Hatta çoğu kez, kapağından hoşlandığında, onu kendinin yaratığını bile sanabilir. Oysa, bilincli, daha doğrusu kültürlü, hiç değilse okuryazar bir grafiker, grafik yaratının, soyutlama değil, bugüne değin düşündüğümü tüm resimlemeler sonrasına bir katkıda bulunmuyor. Tam tersine, ondan bir şeyler sparttıyor.

— Bu düşsel apartmanlarla ilgili birkaç örnek verebilir misiniz?

— Örneğin, bomboş, gökdelenlerin çevrelediği bir New York caddesinin fotoğrafı. Örneğin, Amerikan gökdelenlerine bakan (yüzü görünmeyen) genç bir adam. Örneğin, Joyce'un Ulysses'i. Kapak: Dublin'in bir kent planı. Örneğin Tolstoy'un Diriliş'i: Kapakta bir ikon-St. Dimitri (Novgogrod okulu). Örneğin Beckett'in Molloy'u - yazarın gözleri.

— Bizim yazarlarımızdan hiç örnek vermiyorsunuz?

— Verilecek olanlar var, verilmeyecek olanlar var. Gelin de "Ölümsüzlük Ardında Gılgamış" için bir illüstrasyon düşünün. Şiiri öldürürsünüz. Yaşar Kemal'in "Teneke"si. Kapaktaki bir gaz teneksesi ancak bayağılaştırır bu öyküyü. Ama "Memleketimden İnsan Manzaraları" grafikere büyük ufuklar açar.

— Öylesine ufuklar ki, kapakla yetinmez, destanı resimlemeye bile kalkarsınız, değil mi?

— Evet... Hiç kuşkusuz. Çünkü, öykü vardır bu destanda. İnsanlar vardır.

— Resim gibidir.

— Dolayısıyla resimlenmesi kolaydır.

— Güller üzerine bir kitabı resimlemek, kapağını yaratmak da kolaydır, değil mi?

— Evet, ama bu heyecana bağlı. Gül konusunda yazılan size bir yaratma heyecanı veriyorsa.

— Oysa, Oktay Rifat'ın "Elif-İ" kitabının kapağına resimlemek zor, belki de olanaksızdır.

— Evet. Eski yazıyla bir elif harfi her şeyi bozar. Şiirlerin anlamını bile saptırır.

— Ama bu tür kitaplar için de belki bir illüstrasyon kitabın anlamını saptırmayacak, hatta onu açımlayacak bir illüstrasyon yaratılabilir.

— Sanmıyorum. Başarılı bir Rimbaud kapağı gördünüz mü bugüne değin? Resimli olarak? Ya da bir Shakespeare?

— Görmedim.

— Öyle aziz dostum, bugüne değin görmediğimiz kapaklar yapınız.

— Siz de bugüne değin okumadığımız kitapları yazmaya bakın.

— Bir okur olarak, hepinize başarılar dileyorum. ■